Torsdagen den 4 juni 1942

Ur Nydala sockens skolhistoria

Av kantor G. Håkansson

Den 12 februari 1826 hölls sockenstämma i Nydala, vilken var utlyst "för att enligt det den 5 juni sistlidne år i Wrigstad under hans Högv. Doctorns och Biskopens m. m. Es. Tegnér ordförande hållna protokoll, tillfråga denna församling, huruvida den... vill deltaga uti omkostnaderna för den beslutna Scholaehusbyggnaden emot rättigheten att begagna fördelarna av dervarande och ytterligare förbättrade Scholaeinrättning."

Stämmodeltagarna ville emellertid icke vara med härom och ordf. kunde icke anteckna något sådant beslut "utan endast anföra, att Nydala församling icke ansåg sig av inrättningen kunna hämta fullkomlig nytta..., utan ville församlingen avbida tiden, om något tillfälle till inrättande av en undervisningsanstalt yppar sig inom socknen."

Av ovanstående framgår, att det i Nydala år 1826 icke fanns någon skola. Samma år tillsattes emellertid en kommitté för reglering av organistens och kyrkvaktarens löner, och ur deras protokoll läsa vi: "Fria husrum njute orgelnisten som hittills i sockenstugan och emedan sockenstugan snart behöver omtäckas, så skall huset vid det tillfället påbyggas så det blir två våningar högt och tjenliga rum för en framtida Scholaeinrättning der kunna inredas."

Det fanns sålunda en sockenstuga i en våning. När den föreslagna påbyggnaden ägde rum framgår ej av protokollen men torde ha skett under något av de närmaste åren. I dec. samma år valdes till organist "orgelnistkandidaten Frimansson". Denne Frimansson tog avsked som lärare år 1867, varvid det antecknades i protokollet, att han varit lärare i Nydala sedan 1827. Detta tyder på, att en skola inrättades i Nydala redan år 1827. Den hölls i sockenhuset och var av s. k. Lancastertyp d. v. s. nybörjarna indelades i mindre grupper, vilkas undervisning handhades av mera försigkomna äldre elever s. k. monitörer. Skolan låg emellertid mycket illa till för större delen av socknen, och flera stämmoprotokoll uttryckte missnöje med denna skola, "dit snart sagt inga barn infunnit sig". Man försökte flera gånger förändra den till flyttande, men alla dessa försök strandade på lärarefrågan, enär Frimansson bestämt avsade sig läraretjänsten i så fall. Och någon annan lärare stod tydligen icke att erhålla. Så sent som i maj 1842 beslutade man på nytt att göra skolan flyttande, men även denna gång strandade det på lärarefrågan.

Den 18 juni d. å. fastställde så riksdagen den nya folkskolestadgan, och i september valdes det första skolrådet eller Scholdirectionen, som det då kallades och bestod av följande ledamöter: Löjtnanten Herr Baron Raab på Carlsnäs, Comminister Theorin, f. d. kyrkovärden Johannes Svensson i Rössved Söreg., f. d. nämndemannen Johannes Boman i Bodaryd och Jaen Hansson i Ringås.

I november samma år sammanträdde sockenstämman för att på allvar taga itu med skolförhållandena i enlighet med den nya stadgan och ur deta intressanta protokoll kan anföras början av § 2: "För flera år sedan inrättades en vexelundervisningsschola i Nydala sockenhus, hvarest församlingen mot en ringa afgift skulle få sina barn undervisade, synnerligen i innanläsning och Catechesen. Denna Schola har dock aldrig kunnat uppfylla sitt ändamål, såväl i avseende på de flesta hemmans avlägsenhet från Scholan, som församlingens fattigdom och deraf härledande oförmögenhet att kunna underhålla sina barn under den tid de skulle begagna denna inrättning."

Enligt stadgan skulle lärarens lön helt bestridas av församlingen och skulle utgöras av 56 riksdaler 16 skilling Banco kontant, 8 tunnor spannmål och husrum och vedbrand. Protokollets § 5 har följande lydelse:

"Undertecknad ordförande framställde nu för församlingen nödvändigheten att i någon mon bestämma, huru och på hvad sätt den skulle kunna bedraga till aflösning för en blifvande Scholemästare... över hvilket ämne församlingen stadnade i mycket bekymmer och villrådighet. Efter en längre överläggning och mångas missröstan, att denna utgift kunna bestrida, ville dock församlingen använda yttersta skärfven för att kunna uppnå det nyttiga ändamål, som med Kungl. Maj:ts Nådiga Stadga är åsyftadt och årligen sammanskjuta 8 tunnor spannemål, hälften råg och hälften korn, till Scholemästarens aflöning, ävensom upplåta åt honom att uppbära räntan af de i § 4 nämnde donerade 200 Rd, hvilket är det högsta belopp, som församlingen anser sig kunna utgöra, såhvida icke alltför många genom en högre beskattning för detta ändamål skall råka i obestånd och alltför beklagansvärda omständigheter. För att kunna fylla Scholemästarens aflöning är för församlingen ingen annan utsikt än att fortsätta och hoppas samt i yttersta underdånighet bönfalla, det Kungl. Maj:t i nåder skall täckas meddela Nydala försam-

ling understöd af de anslagne medlen, hvarförutan någon ändamålsenlig Scholeinrättning här aldrig skall kunna iordningställas."

Det låter för våra öron underligt, att många skulle råka i "obestånd och beklagansvärda omständigheter" på grund av denna för våra förhållanden obetydliga utgift. Emellertid får man vid läsningen av dessa gamla protokoll ett starkt intryck av hur fattigt gemene man hade det på den tiden. Största delen av de ärenden som då behandlades vid sockenstämmorna utgjordes av fattigvårdsärenden.

Emellertid var väl avsikten med att ge protokollet en så dyster avfattning även att söka utverka att den kontanta lönen skulle betalas av staten. Mindre bemedlade kommuner kunde nämligen erhålla understöd av statsmedel till detta. Efter vad man kan utläsa av senare protokoll erhöll dock Nydala icke något statsbidrag.

För ikraftträdandet av folkskolestadgan var medgivet en övergångstid av fem år och för Nydala kom skolan enligt den nya ordningen icke igång förrän år 1847. Reglementet fastställdes 1846 och samma år reste Frimansson till Växjö "för att i Stiftets Schollärare Seminarium undergå examen i de ämnen, som den Kungl. Stadgan föreskrifver såsom competens för lärarne i de nye Folkscholerne i riket".

I och med att skolan ordnades i enlighet med den nya stadgan gjordes den till flyttande på tre ställen, nämligen i Nydala, Dala och Skuggebo rotar. I Nydala hade man ju sockenstugan. I Dala hyrde man rum hos Håkan Svensson i Dala för 3 riksdaler 16 sk. För Skuggebo rote hyrdes rum på ett ställe som kallades Carlström. Nydala läsrote omfattade Nydala och Rössveds rotar samt Långö utom kvarnen och bruket. "Organisten Frimansson åtog sig att hos någon kunnig snickare beställa nödiga bänkar, hvilka böra vara så gjorda att de kunna flyttas från det ena stället till det andra." Undervisningen skulle pågå två månader på varje ställe och för varje barn skulle erläggas en skolavgift av 16 skilling.

Den 16 aug. 1847 började skolan med Nydala skolrote enligt den nya ordningen. Därvid infann sig icke mindre än 74 barn.

Samma dag hölls skolrådssammanträde och ur detta protokoll läsa vi: "Herr Ryttmästaren och Riddaren Silfversparre och Hennes Nåd Silfversparre lovade godhetsfullt att 20 af de fattigaste barnen få uppkomma hvarje dag på Herrgården och erhålla middag de första veckorna, hvilken barmhärtighets- och ömhetsbevisning med glädjetårar och den största tacksamhet mottogs af de fattiga barnens föräldrar."

Sannolikt var avsikten härmed även att uppmuntra till flitig skolgång. Man hade väl sina aningar om att denna icke skulle bliva så god som var avsett. I flera skolrådsprotokoll under de följande åren anmärkes också på att skolgången var dålig. I ett sådant heter det om Nydala skola: "Av examenskatalogen visade sig det bedrövliga förhållandet att av 80 inskrivna barn blott 26 någorlunda ordentligt infunnit sig." I ett av dessa protokoll har ordföranden icke kunnat avhålla sig från att utbrista: "Huru och när skall det bliva annorlunda?"

Man må dock icke alldeles förtänka om föräldrarna tvekade att skicka sina barn så långa vägar som det här var fråga om. Så alldeles riskfritt var det väl inte heller. Ännu så sent som 1849 tyckes det ännu ha funnits vargar i trakten. I ett sockenstämmoprotokoll från detta år tillsattes en ny skallfogde.

En stor förändring till det bättre blev det 1859, då småskolor inrättades på ett par ställen, varigenom de små barnen fick kortare väg till skolan. Då antogs till småskollärare Johan Nilsson Sandberg från Planen under Bodaryd och 1862 antogs ytterligare på försök gossen Anders Johannesson från Fredriksberg.

Fordringarna för småskollärarnas kompetens voro då icke så stora och det ankom på skolrådet att pröva och godkänna småskollärare. Ur protokollet beträffande ovannämnde Sandberg heter det: "Han befanns väl kunna någorlunda läsa i bok och äfven stava rätt, men saknade öfning och insikt i stavningsreglorna. Även befanns Sandberg ägna någon insikt i huvudräkning."

År 1864 antogs till småskollärarinna i Dala och Nydala "pigan Anna Sofia Svensdotter från Stockaryd". Hon är mest känd under namnet Anna Malm och var verksam under en lång följd av år. Hon tog avsked år 1895 och erhöll då Patriotiska Sällskapets medalj. En annan känd lärarinna var Kristina Johannesdotter från Fredriksberg i Nydala. De hade som förut nämnts ingen särskild utbildning för sitt yrke, men år 1876 bevistade båda den i Vrigstad under en tid befintliga "anstalten för utbildande av småskollärarinnor".

Till år 1864 fanns endast ett skolhus, nämligen i Nydala, för övrigt hyrdes rum i lämpliga gårdar. Det måste givetvis ha varit mycket trångt, då ett 60-tal barn skulle inhysas i ett om än stort boningsrum. Detta år, alltså 1864, uppfördes emellertid nya skolhus i Haboarp och Svensbygd, "innehållande vardera skolsal samt en liten kammare och ett litet kök".

År 1867 anhöll Frimansson om avsked. Han var då 71 år gammal och hade varit lärare sedan 1827, alltså i 40 år. Han efterträddes som lärare av Johan Lindkvist. Frimansson fortsatte dock att sköta organisttjänsten till 1873, då han på grund av sjukdom blev oförmögen att sköta denna tjänst. Organisttjänsten sköttes sedan t. v. av "hem.-äg. och ex. orgelnisteleven Johan Vallin i Siggaskog". Frimansson avled 1877. Han hade sedan 1853 icke bott i skolan utan på Andreholm, där han låtit uppföra ett boningshus.

På 1870-talet fanns det alltså tre folkskolor, Nydala, Haboarp och Svensbygd, vilka sköttes av ovannämnde Lindkvist, och sex småskolor, av vilka Nydala, Haboarp och Rössved sköttes av Anna Malm och Långö, Svensbygd och Skuggebo av Kristina Johannesdotter. Undervisningen pågick då tre månader årligen i varje skola.

Den gamla skolan i Nydala hade länge varit bristfällig och framförallt otillräcklig och år 1876 uppfördes den nuvarande skolan på sam-

ma plats som den gamla. Virke tillsköts av församlingsborna efter "oförmedlat hemmanstal" och dessutom uttogs dagsverken efter matlag. Sammanlagt lämnades 600 dagsverken och den kontanta utgiften blev därför icke så stor. Byggmästaren, kyrkovärden Gustaf Karlsson i Staveryd, skulle enligt kontrakt ha 600 kr., vartill kom 125 kr. för extra arbeten. Den gamla skolan flyttades och finns ännu kvar i nästan oförändrat skick som manbyggnad i Dala.

En viktig förändring i skolväsendet företogs efter org. Frimanssons död, i det att kyrkostämman 1881 beslutade göra kyrkskolan till fast skola och där anställa en ny lärare tillika organist samt inrätta en ny läraretjänst för flyttande skolorna i Svensbygd och Haboarp. Till lärare i dessa förordnades Johan Lindkvist, som hittills bott i kyrkskolan och skött samtliga tre skolor. Till organist och folkskollärare i kyrkskolan antogs 1882 J. A. Nilsson från Gränna. Han tjänstgjorde i denna egenskap till år 1919 och tjänstgjorde även därefter som vikarie i några år och som organist ända till 1926. Han är nu 89 år gammal och är bosatt i Tenhult. Han erhöll 1914 guldmedaljen "För medborgerlig förtjänst".

1901 uppfördes den nuvarande skolan i Sandvik och 1907 skolhusen i Långö och Siggaskog. I samband härmed nedrevs skolan i Svensbygd. Beträffande Långö hade beslutet härom föregåtts av långvariga stridigheter vid kyrkostämman angående platsen för skolhuset. Till att gälda kostnaden för skolhusbygget upptogs ett lån på 1,000 kronor, det första lånet i Nydala skolas historia.

Skolan i Siggaskog uppfördes utan några meningsskiljaktigheter. Tomten upplåts av lantbr. Gustaf Pettersson mot en lösen av kr. 250. Dessa skänkte han emellertid till "en stipendiefond, vars årliga ränta skulle tilldelas ett eller flere fattiga, flitiga och välartade skolbarn, tillhörande Rössveds rote".

Långö—Sandvik utgjorde mindre folkskolor, flyttande på dessa två stationer och samma var förhållandet med Haboarp—Siggaskog.

År 1914 gjordes Långö till fast folkskola och i samband därmed Sandvik till fast mindre folkskola. Lästiden utgjorde nu för samtliga skolor 4 månader årligen s. k. halvtidsläsning.

År 1920 är ett nytt märkesår i Nydala skolas historia. Då förändrades nämligen skolan i Nydala till heltidsläsande, d. v. s. 8 månaders läsning. Denna reform stötte emellertid på ett mycket starkt motstånd, och under flera år framåt var det många föräldrar, som underlåto att skicka sina barn till skolan mer än de förutvarande 4 månaderna. Motståndet lade sig emellertid så småningom och 1928 infördes heltidsläsning i Långö och senare även i de övriga skolorna.

Siggaskog och Sandvik äro numera indragna.

Skolan i Långö nedbrann vid midsommartiden 1930 men nyuppfördes samma år.

Som förut nämnts erlade barnens föräldrar under skolans första år en skolavgift av 16 skilling för varje barn. Dessutom ålåg det föräldrarna att efter överenskommelse sins emellan framköra och hugga veden till skolorna.

Skolavgiften borttogs 1878. men inte förrän 1892 övertog socknen vedhållningen.

I början på 1920-talet beslöt kyrkostämman att bekosta läroböckerna åt barnen och 1932 togs steget fullt ut och numera bekostar sålunda skoldistriktet all materiel åt barnen.